

Obstala bo in v lepem snu
 bo rôke dvignila kot svečenica...
 A ti boš sanjal dolgo, dolgo,
 kako iz belih rok
 ji padla je cvetlica...

KOLONOVO GROZDJE.

France Bevk.

Kolon Prinčič je stal pred nizko, v brdu stoječo hišo, raztegnil roke v jutranjem solncu, ki je lilo čez vsa pobočja obsolnčnih gričev in teklo v valovih v dolino, na furlansko ravnino preko murvnih in trsnih nasadov, preko belih cest z visokimi drevesi ob stranéh, do one črte, ki je svetla kot kovina in ji pravijo morje.

Prinčič je bil visok, lepo vzrastel, njegove roke so bile dolge, dlani in prsti od dela razpokani. Na rjavem obrazu so bile gube, podobne olupku posušenega jabolka, brki in lasje so plosivi štrleli iz glave. Majhne oči so sijale izpod čela v polzvijačni nezaupnosti, da nikoli ne veš, kaj je v njih; v licih je večna črta smeha, ki se vname, kakor hitro te spozna, da si mu prijatelj, in te pelje v klet.

Hiša ni bila njegova, niti svet ni bil njegov. Vsi gospodarji v okolici, ki niso bili gospodarji, niso imeli skupaj za seženj zemlje, ne za ped lastne strehe nad glavo, če se ni pokril s plaščem, ako ga je imel s črno bedo odkupljenega. Bili so najemniki; veleposestnik ali grof je plačeval davke, popravljaj hiše (v resnici jih ni popravljaj), izboljševal zemljišče (v resnici ga ni izboljševal), podložnik je moral kopati zemljo rumenico od jutra do večera za meter globoko, moral je voziti gnoj, saditi, okopavati, škropiti... skrbeti noč in dan, da mu niso odnesli tatovi, kar je pridelal; zato pa je imel pisano pravico, da je smel oddati polovico od pridelkov grofu ali veleposestniku, grozdja ali vina, kakor je bilo dogovorjeno.

In vendar nisi videl teh ljudi mračnih, pred svetom nikoli. Narava jih je obdarila s solničnim veseljem, žalost je bila prikrita v najtišji kotiček srca in noči. Ob nedeljah so ljubili ples in vino, pesem in celo cerkvene procesije, ki so bile radostne radi petja in radi bander. Ženske so bile sijajne.

Pozimi so šli na ceste in kjerkoli si čul kladivo, ki je pelo ob kamen, je bil zraven eden izmed njih. Poletje jih je zopet privabilo, ko je vse pelo po gričih okoli. Pol svojega truda je odstopil, da je smel živeti na teh pobočjih, da je ob nedeljah zaplesal na podu in popil čašo vina ob pesmi.

Le v mračnih urah, ko se je dvignil v globočino potlačeni človek kot Janez Krstnik iz vodnjaka in oznanil človeško misel, je tu pa tam stisnila pest vso grenko jezo v svojo dlan. Takrat se je zbrala vrsta gospodarjev in šla pred grofa in k oblasti, čez čas se je vrnila vrsta z upognjenimi glavami; zaplesali so in popili kozarec vina: Janez Krstnik se je zopet pogreznil v mračno globino. Kolon je bil zadovoljen s svojim pol in pol.

* * *

Ko je bila nastala vojna, je moral pustiti Prinčič sode v hramu in pridelek na njivi. Hodil je s stoterimi drugimi, bičal se je s stoterimi drugimi in od prislužka ni dal polovice veleposestniku, ker ni vedel zanj.

Po tistih dneh, ko je vse hudo prenehalo in se je pokazalo beraštvo izza vojnega šlema, se je vrnil Prinčič domov. Bilo je jutro, ko je prišel do koč. Groza ga je bilo od tihote med razvalinami, kjer si lahko brez sramu pogledal vsaki hiši naravnost pred ognjišče, ki ne bo ogrelo nikoli več nikogar.

S pospešenimi koraki je dohitel nekoga. Bil je Gravnar, znanec njegov, temen človek, rojen agitator.

»Kam greš tak kot si?«

Prinčič je videl, da je raztrgan, obrastel, truden, bolj podoben beraču kot komu drugemu. Odgovoril mu je: »Domov grem.« Objel bi ga bil, prvega domačega človeka, ki ga zopet sreča na domači zemlji.

»Ali boš garal ,onemu'?«

»Oni' je bil veleposestnik, ki ga ni nihče imenoval po njegovem italijanskem imenu. Vendar je javno zabavljaj malokdo. Tudi Prinčič je molčal. Nazadnje je Gravnar pristavil s pljunkom: »Fej! To suženjstvo!«

Prinčič ni mislil na suženjstvo, mislil je na dom. Dejal je: »Zemlja je le domača. Naše je vse. Kam naj grem?«

»Kaj je naše? Tisto naše je veleposestnikovo. Kaj si tiščal oko in uho, ko si bil po svetu? Komu si dal polovico od vsega? A? Kdaj je prišel grof in dejal: Pol solza in znoja daj meni, pol žuljev tudi ne pozabi odšteti! A?«

Gravnar je govoril glasno, zadnje besede je skoraj kričal. Bil je jezen.

Prinčič je molčal dolgo. Nazadnje je izjecljal v tempu počasnega koraka: »Ampak, kaj naj storim?«

Tega tudi Gravnar ni vedel. Tega ni mogel vedeti ta hip nihče, ker nihče ni mislil na to, ne na svoje pravice, po istem zakonu, po katerem izgine sovraštvo do tistega, ki se utaplja.

Ko je zagledal Prinčič svojo hišo, je mislil samo eno: zgraditi in popraviti vsa ta zijajoča okna in razpoke v zidu. Ko ni spoznal svojega vinograda in je videl eno samo trto, visečo v skrajnem kotu na latah, se mu je storilo, kot da mu je nekdo vpihnil štirideset let njegovega truda. Sedel je truden na tla, naslonil glavo na trto... in nikomur ne pove, kaj se je potem zgodilo.

* * *

Tedaj je jokal prvič v svojem življenju — vsaj on se ni spominjal. Tista trta mu je prva rodila. Imel jo je za najdragocenejšo izmed vseh trt. Plod njegovih štiridesetih let. Kot da je vsaka jagoda biser, jo je ogledoval. Vsak grozd je objemal njegov pogled z brezmejno ljubeznijo. Podprl jo je, okopal, pognojil ji je, privezal njene mladike.

Dobila je ime »naša trta«. S ponosom so vsi izgovarjali to ime. Ko je prihajal domov, je imel navado reči svoji ženi: »Pri naši trti sem bil. Naša trta bo kmalu vzzorela.«

In ko je postalo grozdje rumeno, skoraj prozorno, sladko kot med, ga je pokusil. »Naša trta se je obnesla,« je dejal.

* * *

Ko je tisto jutro stal pred »svojo« v trudu popravljeno hišo in raztegnil roke v žarečem solncu, da jim vlije življenja, je sklenil: »Našo trto bom obral. Edino, kar imamo...«

Zamižal je in zopet odprl oči. Ko je pogledal po cesti, je videl prihajati nekoga. Stisnil je zenice, da bi bolje videl. Postava je bila krepka, zibala se je, palica v desnici je opletala.

Čez par minut je stal veleposestnik pred njim. Velik, zaripljen v obraz, zasopel in poten, s tistim nasmehom na širokih mesnatih ustnicah in s skritimi očmi. Nekaj tujega je bilo na njem.

Podprl se je s palico za hrbtom in počakal, da se oddahne, kot da hodi beseda par sto korakov za njim. Ko ga je ujela duša, je dejal:

»Hišo ste popravili? ... No, dobro; dobro...«

»Da ne pada dež na nas,« je dejal Prinčič in se postavil pokonci. »Če bo kaj odškodnine, bomo pa poračunali.«

»Ne bo pozabljeno, ne bo pozabljeno. In grozdje? Kaj bo z grozdom? In trta?«

»Kot sem že povedal: ena sama je ostala. Od vsega truda ena sama trta.«

»In meni? Kaj je ostalo meni? No, in?«

»Trideset kilogramov grozdja, recimo; gotovo ne več. Za parkrat v usta. To se ne izplača deliti. Menil sem, da poligram danes.«

Prinčič je stal pred njim kot da stoji pred sodnikom, od katerega radi Boga zahteva milosti za greh, ki ga ni naredil.

V obrazu, v rdečem in sitem obrazu, se je zganilo kot da je pod zariplo kožo skrita tiha kača. Počasi je dejal veleposestnik:

»Deliti bi morala kot vedno ... to bi bilo po pravici ... kot je domenjeno ...«

»To malenkost,« je zatrepetal Prinčičev glas. Zavedel se je, zravnal in dejal odločneje: »Tega ni kaj deliti.«

»Saj pravim,« je povzel glas, ki je prihajal skozi rdeče ustnice, zožene v trombo, »saj pravim. Deliti bi morala, pa kaj bi delila, ko ni kaj. Ti si pridelal krompirja in zelja in še tega in onega nekaj. Poberi grozdje in prinesi mi vsega na dom.«

Prinčič ni dejal ničesar. Tisti hip je stopilo nekaj vanj, da je sklenil, da mu ponese tudi krompirja in zelja, če to poželi njegova duša. Pogledal ga je v dno oči. Ta je čutil pogled in sram ga je bilo. Skoraj beraško je zvenel njegov glas.

»Tri hčere šolam in sin bo zdravnik. To ni šala. Pozidal bom poleg tega hlev ... Tude mene je hudo zadelo ...«

»Dobro,« je dejal Prinčič mrzlo in pomislil še mrzleje: »Tri hčere in sina? Moj sin bo kolon in bo tebi služil, hči pa pojde lahko v Trst ali v Aleksandrijo ...«

Ko je veleposestnik odšel, je ostal Prinčič na mestu in gledal za njim. Zdelo se mu je, da gre kot berač, od sramu ves sključen, in išče palanke na belih, od koles razdrapanih fleh.

V Prinčiču se je dvignilo nekaj kot stolp, obraz mu je zažarel kot od obilice popitega vina: »Pes! Dijavka! Blato bi pojedel izpod sebe in izpod nas, svinja! Hišo sem ti popravil, zemljo sem ti prekopal, v njivi skrita granata mi je sina ubila. Kje si bil tedaj, prasec, da bi mi vsaj tolažbe dal? Za tvoj pikolič, ki ga boš dajal, petolizec, gavrnom, sem se zjokal in znojil trto. Posekal jo bom, da je ne boš zrl ne ti in ne jaz ...«

Umolknil je. Sedel je za hip in podprl glavo. Nato se je dvignil in poklical:

»Reza!«

»Kaj je?«

»Vzemi jerbas in oberi našo trto. Ne pokusi ga. Do zadnje jagode mi ga prinesi.«

Ko je stalo opoldne grozdje na klopi pred hišo, je dejal:

»Reza!«

»Kaj želite?«

»Nesi jerbas z grozdom k veleposestniku. Če ti bodo ponujali vina ali kruha, ne vzemi. Če bodo rekli, da je grozdja premalo, reci, da ga ni več, če bodo opomnili, da ga je preveč, reci, da ga je malo.«

»Da.«

Ko se je dekle vrnilo s praznim jerbasom, je imelo desnico ovito v predpasnik.

»Ali si nesla?«

»Sem.«

»Kaj so dejali?«

»Nič.«

»Kaj ti je?«

»Pes se je zagnal vame. Ko sem se branila, me je vgriznil v roko.«

Prinčič je dvignil roko, da bi jo spustil s silo na mizo, a mu je obstala v zraku. Počasi jo je položil na čelo, nato je siknil pritajeno skozi zobe dvakrat zaporedoma: »Pes! Pes!«

Stopil je k oknu. Čez vsa brda do Gorice in čez so sijale bele hiše, sami vinogradi, sami vrtovi. Kdo ve, kaj je za listimi okni?

* * *

Bog ve, da bi ne bil tega napisal, če bi se bilo zgodilo ob času tolminskega punta kdaj, ker pa se je zgodilo leta 1919., me je zagrizlo v dušo.

OKVIR BREZ SLIKE.

one
(Posvečeno petnajstletnemu spominu Gregorčičeve smrti.)

Ivan Pregelj.

Zdrava, zemlja Žibertovega Balanta, zemlja Ribičevega Franceta, zemlja Ovsenkovega Matije in Matije Kračmanovega! Zdrava, zibel Japljeva in Voglarjeva, Linhartova in Potočnikova, Mandeljčeva in Cegnarjeva! Zemlja Trdinova in Nemcigrenova in Tavčarjeva, Jenkova in Medvedova, zdrava! Zdrava, ki si mi dala Finžgarja prijatelja in prijatelja Tonea Breznika, ki sta mi odkrila, da je ni pesmi nad besedo slovensko, ne učenosti nad gorenjsko modrost. Zdravo, zdravje še po Knoblu, ki je Kranj osral, in še po očetu Trsteniškem, Bog mu grehe odpusti, in še po formulariju iz Repenj, ki je novele vredna snov. Zdrava, zemlja v trikotu božjega očesa med mejniki nebeškega ključarja nad Begunjami, Pred dvorom, v Komendi Glavarjevi in Voglarjevem Naklem! Zdravje, da ga piješ, lepota, da bi jo zapel! Selo, pristava, polje, kozolcev beg, mejica ob poti. Trafe, jablane cvet in tepke in slive. Ulinjak. Sladka zatohlost bezga, slajša bridkost rožmarina. Polje, polje, polje. Škrjanci z meglami iz leh, postovka v

**) slov. drekaslovje se nadaljuje*